

УДК 331.25 (477)

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

ДРОБОТ Ярослав Вікторович

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (м. Дніпропетровськ)

РЕЗНИЧЕНКО Наталя Вікторівна

студентка 4-го курсу Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (м. Дніпропетровськ)

E-mail: natali.reznichenko.95@mail.ru

Анотація. В статті обґрунтовується необхідність реформування пенсійної системи України шляхом реформування солідарної системи, створення накопичувальної системи, розвитку системи добровільного пенсійного забезпечення, а також необхідність підвищення її фінансової стійкості і пошуку нових джерел фінансування.

Аннотация. В статье обосновывается необходимость реформирования пенсионной системы Украины путем реформирования солидарной системы, создания накопительной системы, развития системы добровольного пенсионного обеспечения, а также необходимость повышения ее финансовой устойчивости и поиска новых источников финансирования.

Ключові слова: пенсійна система України, пенсійне забезпечення, дефіцит, пенсійний фонд, солідарна система, реформування, пенсії, державний бюджет.

Ключевые слова: пенсионная система Украины, пенсионное обеспечение, дефицит, пенсионный фонд, солидарная система, реформирование, пенсии, государственный бюджет.

Постановка проблеми. Сучасний стан пенсійної системи в Україні є вкрай незадовільним, насамперед через недостатнє фінансування для її ефективного функціонування. Для виведення пенсійної системи України з кризового стану необхідно реформувати солідарну систему, створити накопичувальну систему та сприяти розвитку системи добровільного пенсійного забезпечення.

Мета статті полягає у обґрунтуванні напрямів удосконалення функціонування пенсійної системи України.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Для України проблема пенсійного забезпечення є надзвичайно актуальною, тому що на даному етапі відбувається такий процес як «старіння нації», що призводить до збільшення кількості людей пенсійного віку та зростання пенсійного навантаження на працюючих. В результаті маємо незбалансованість доходів і витрат Пенсійного фонду. Тому необхідно з'ясувати шляхи реформування пенсійної системи України, опираючись на досвід інших країн з розв'язання цього питання.

Питання розвитку пенсійного забезпечення завжди були актуальними та висвітлювались у працях провідних світових і вітчизняних економістів таких як: Г. МакТаггарта [4, с. 10], Л. Батченко, М. Деліні [1, с. 188], І. Гнібиденко [2, с. 4], В. Мельничук [5, с. 66], А. Скрипник, Л. Ліхтенштейн [8, с. 138].

Пенсійна система України – сукупність створених в Україні правових, економічних і організаційних інститутів і норм, метою яких є надання громадянам матеріального забезпечення у вигляді пенсії.

На сьогодні пенсійна система України знаходиться у кризовому стані, який характеризується такими проявами:

- значний дефіцит коштів Пенсійного фонду, що призводить до посилення залежності від державного бюджету;
- тінізація заробітної плати громадян;
- демографічна криза – значне перевищення кількості пенсіонерів над кількістю громадян, які працюють.

З цього року в Україні діє трирівнева система пенсійного забезпечення. На даний час вона складається з першого рівня (солідарної системи загальнообов'язкового пенсійного страхування), другого рівня (накопичувальної системи загальнообов'язкового пенсійного страхування) і третього рівня (системи добровільних пенсійних заощаджень). Усі три рівні активно реформуються. Проте, останніми роками процес загальмувався: реформування першого рівня досі не завершено, другий рівень досі не введено, третій рівень повільно розвивається без державної підтримки [9, с. 25].

В Україні другий рівень пенсійної системи планувалось ввести з 2007 року, проте це й досі не зроблено. Третій рівень – добровільна недержавна система пенсійного забезпечення – це приватне страхування пенсій через добровільне залучення коштів громадян і організацій у недержавні пенсійні фонди (НПФ), страхові компанії і банківські установи. Наразі третій рівень повільно розвивається і обсяг пенсійних виплат, що здійснює НПФ є ще невеликим. Позитивною рисою НПФ є те, що навіть в умовах кризи вони здійснювали пенсійні виплати вчасно і в повному обсязі.

Аналізуючи функціонування пенсійної системи України, необхідно враховувати світовий досвід. Розглянемо пенсійні системи найбільш розвинутих країн світу: Франції, Німеччини та Великої Британії. В Німеччині виконується принцип солідарності поколінь. Пенсійна система трирівнева: обов'язкове державне пенсійне забезпечення, пенсійне страхування на підприємствах, приватні фонди страхування. Трудова база відрахування до пенсійних фондів 5-35 років. Пенсійний вік для чоловіків – 65 років, для жінок – 60 років. Середня пенсія становить 70 % від заробітної плати (для чоловіків – 950 євро, для жінок – 500 євро) [9, с. 45]. У Великобританії пенсійне забезпечення має назву «Національна система страхування». Пенсійний вік для чоловіків 65 років і 60 років для жінок. Існує два види пенсій: державна базова (однакові розміри для усіх) і державна страхова (25 % від розміру заробітної плати). З 2010 року трудовий стаж став 30 років для усіх. Середня пенсія становить 95,25 фунтів стерлінгів на тиждень [9, с. 46]. У Франції замість накопичувального фонду є спеціальний фонд, у який кожен особисто вкладає стільки грошей, скільки хоче. Держава заохочує недержавні пенсійні фонди, звільняючи їх від сплати податків. Проте, недержавні пенсійні фонди охопили лише

невелику частину французьких пенсіонерів. Пенсії складають 50 % від середньої заробітної плати за останні 11 трудових роки. Пенсія у Франції складає 6 тис.-12 тис. Євро [9, с. 47].

Фактично сьогодні Україна послуговується пенсійною системою, основи якої були закладені у 1889 році в Німеччині канцлером Отто фон Бісмарком та скальковані радянським керівництвом у часи УРСР (у 1956 році в СРСР уперше було введено пенсію для робітників та службовців, а в 1964-му – для колгоспників). Ідеться про солідарну ПС, коли в Пенсійний фонд на користь нинішніх пенсіонерів платять ті, хто працює, у надії, що в майбутньому на їхню користь платитимуть інші покоління.

Система непогано функціонувала, доки кількість працюючих була великою, а пенсіонерів – незначною. Та в 1980–1990-х роках ситуація в Україні кардинально змінилася: завершився демографічний перехід до сім'ї з 1–2 дітьми; зросли тривалість життя й кількість пенсіонерів; зменшилася чисельність працюючих. І хоча система давала збої, це не завадило її «вдосконаленню» вже в роки незалежності шляхом запровадження спеціальних пенсій для державних службовців, суддів, прокурорів, народних депутатів, митників, журналістів державних ЗМІ та ін.

При тому, що пенсії для абсолютної більшості людей залишаються мізерними (середній розмір місячної пенсії сьогодні становить 1590 грн і лише 3% отримують пенсії більші за 3500 грн), кошти, яких потребує її виплата в масштабі країни, величезні, а їх сума з року в рік зростає темпами, несумісними з можливостями економіки. У 2014-му частка пенсійних видатків сягала 16,4% ВВП (найвищий показник серед країн Європи), тоді як середня пенсія українця, навпаки, є найнижчою.

Попри те що пенсійний внесок в Україні є одним із найбільших у світі, Пенсійному фонду хронічно бракує власних грошей для виконання пенсійних зобов'язань, обсяг яких щороку зростає і на 2015-й становить 253 млрд грн. Перманентні дефіцити Пенсійного фонду покриваються трансфертами з бюджету, забираючи державні ресурси від фінансування сфер охорони здоров'я, культури, освіти, оборони, будівництва доріг (у 2015 році для цього передбачено більш ніж 81 млрд грн; порівняймо: для Міноборони фактично у воєнний час – 40,5 млрд).

Якщо не вжити кардинальних заходів, ситуація лише загострюватиметься, оскільки вже сьогодні на одну особу, яка сплачує внески, припа-

дає 1 пенсіонер, а з часом буде 1,4 пенсіонера, що може призвести до колапсу пенсійної системи, не залишаючи жодних шансів на забезпечену старість тим, хто сьогодні працює, особливо молоді [6].

Безперечно позитивними моментами введення пенсійної реформи в Україні спеціалісти називають: підвищення добробуту українських пенсіонерів; створення умов для забезпечення Пенсійного фонду необхідними для виплат коштами; гарантування стабільної виплати достойної пенсії у майбутньому; виведення з тіньового сектору економіки великої частини працездатного населення, яке отримує зарплату «у конвертах», чим позбавляють себе можливості отримувати гідну пенсію; удосконалення порядку призначення, перерахунку пенсій. Необхідно відмітити, що, незважаючи на досить невеликий період функціонування третього рівня пенсійної системи, інвестиційний дохід, отриманий НПФ зростає (на 2014 рік він становив 317,1 млн.грн.), тому що НПФ вчасно виплачує пенсійні виплати.

Солідарна пенсійна система - існуючий перший рівень української пенсійної системи в умовах демографічної кризи неспроможна фінансово забезпечити гідний рівень життя пенсіонерів. Оскільки вона передбачає утримання громадян пенсійного віку наступними поколіннями працюючих, то може ефективно функціонувати лише за умови розширеного відтворення покоління. Для підвищення її фінансової стійкості і пошуку нових джерел фінансування потрібно:

- розробити заходи, які прилягли б призупиненню процесів «тінізації» доходів населення;
- підвищити розмір заробітної плати та інших доходів населення. У сучасних умовах рівень заробітної плати працівників не повною мірою відповідає вартості робочої сили. Заробітки працівників повинні надавати їм можливість не тільки сплачувати податки й страхові внески, підвищувати рівень споживання, а й робити відповідні заощадження в банківських установах, формуючи тим самим фінансові ресурси для інвестування національної економіки;
- залучити підприємців, які працюють за спрощеною системою оподаткування до сплати пенсійних внесків. У свою чергу, співпраця з контролюючими державними органами дасть поштовх до легалізації найманих працівників. Для останніх можливе запровадження пенсійних канікул на певний строк, з поетапним підвищенням сплати пенсійних внесків у майбутньому [3, с. 201].

Сучасний стан соціально-економічного розвитку країни, в умовах якого доводиться запроваджувати обов'язкове накопичувальне пенсійне страхування, є об'єктивно непростим, тому потрібно визначити комплекс заходів щодо його втілення.

Серед основних пріоритетів, які б дозволили ефективно ввести другий і третій рівні пенсійної системи доцільно виділити:

- формування базових макроекономічних передумов. Серед них - постійне зростання щонайменше на 3 - 4% ВВП держави, порівняно до попередніх років, зниження рівня безробіття за рахунок створення нових робочих місць, невисокі темпи інфляції, підвищення заробітної плати.
- підвищення інвестиційної привабливості фінансових інструментів для вкладення коштів накопичувальних пенсійних програм. Формування стабільного фінансового ринку сприятиме розвитку економічної та соціальної інфраструктури держави, скорішому подоланню фінансової кризи;
- економічне виховання молоді та населення працездатного віку щодо запровадження обов'язкового накопичувального пенсійного страхування, визначення його переваг для кожного громадянина. Для цього доцільно запровадити у школах факультативи, у вищих навчальних закладах ввести спецкурс «Основи пенсійної реформи в Україні», в організаціях, установах і на підприємствах проводити навчальні семінари з питань використання накопичувальних пенсійних програм. У засобах масової інформації проводити роз'яснювальну роботу, на телебаченні створювати освітні програми про формування національної пенсійної моделі;
- забезпечення інституціональної готовності пенсійної системи, яка передбачає створення інфраструктури та механізмів її ефективного управління.

Проблема пенсійної системи стосується всього дорослого населення країни незалежно від того, в якій мірі кожна людина усвідомлює цей факт. Державна пенсійна система України несправедлива, нереформована, обтяжлива для суспільства.

Пенсії для абсолютної більшості людей залишаються мізерними, засоби, що поступають на їх виплату в масштабі країни, величезні, а їх сума з року в рік зростає несумісними з можливостями економіки темпами [10].

Висновки. Отже, реформувати пенсійну систему необхідно за рахунок: реформування со-

лідарної системи, створення накопичувальної системи, розвитку системи добровільного пенсійного забезпечення. Солідарна система вже фінансово неспроможна забезпечити достатній рівень пенсій. Сумарних відрахувань недостатньо для утримання такого рівня пенсій. Тому необхідно долучити до цієї системи інші, недержавні організації. Також треба забезпечити фінансову стійкість і соціальну справедливість

солідарної системи. Для цього необхідно забезпечити обов'язкове державне пенсійне страхування, встановити порядок визначення пенсій та обмежити максимальні пенсії. Також необхідні економічні стимули для пізнішого виходу людей на пенсію. Існує необхідність створення нових фінансових інструментів, що забезпечуватимуть доходність пенсійних активів.

Список використаних джерел:

1. Батченко Л. Розвиток реформованої пенсійної системи України / Л. Батченко, М. Деліні // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 6. – С. 188.
2. Гнибіденко І. Пенсійна реформа в Україні: стан, проблеми, перспективи / І. Гнибіденко // Економіка України. – 2007. – № 4. – С. 4.
3. Долгова О. Розвиток недержавного пенсійного забезпечення в Україні // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету (КНТЕУ). – 2009. – №2. – С. 33-39.
4. МакТаггарт Г. Соціальне страхування та пенсійна реформа / Г. МакТаггарт // Людина і праця. – 2004. – № 7. – С. 10.
5. Мельничук В. Тенденції розвитку пенсійної системи України / В.Мельничук // Фінанси України. – 2010. – № 4. – С. 66.
6. Пенсійна реформа – спроба №3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/136867>
7. Проблеми системи пенсійного забезпечення в Україні та шляхи її вдосконалення [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://papers.univ.kiev.ua/1/vijskovo_specialni_nauky/articles/shpyliovyi-s-e-the-problems-of-the-pension-system-in-ukraine-and-the-ways-of-it_18255.pdf
8. Скрипник А. Фінансові ризики в контексті пенсійної реформи / А. Скрипник, Л. Ліхтенштейн // Фінанси України. – 2007. – № 2. – С. 138.
9. Терещенко Г. Проблеми розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні / Г. Терещенко, Т. Мусатова // Фінанси України. – 2008. – № 12. – С. 76.
10. Цигилик І.І. Проблеми розвитку пенсійної системи України // Економіка. Фінанси. Право. – 2008. – №6. – С. 8-13.

JEL CLASSIFICATION: H 550

PROBLEMS AND DIRECTIONS OF REFORMATION OF THE PENSION SYSTEM OF UKRAINE

Jaroslav V. DROBOT

Ph.D., associate Professor, assistant Professor of Finance Oles Gonchar Dnipropetrovsk National University (Dnepropetrovsk)

Nataliya V. REZNICHENKO

student of 4th year Dnipropetrovsk National University Oles Gonchar (Dnepropetrovsk)

Annotation. This article proves the necessity of reforming the pension system in Ukraine by reforming the solidarity system, the creation of a funded system, the system of voluntary pension schemes, the necessity to improve its financial sustainability and the search for new sources of funding.

Key words: *the pension system in Ukraine, pensions, shortage, pension fund, solidarity system, reforming, pensions, the state budget.*

The issue of pensions is extremely important for Ukraine because at this stage there is a process called «aging nation» which increases the number of people of retirement age and rises pension burden on employees. The result is an imbalance of revenues and expenditures of the Pension Fund. It is therefore necessary to find out ways of reforming the Pension System of Ukraine, based on the other countries experience of solving this problem.

Ukraine's Pension System is a set created in Ukraine legal, economic and organizational institutions and norms that aim to provide citizens with financial support in the form of pensions.

Today the Pension System of Ukraine is in crisis, characterized by the following symptoms:

- significant deficit of the Pension Fund, leading to greater dependence on the state budget;
- shadowing wages of citizens;
- demographic crisis which is a significant excess of pensioners over the number of citizens who work.

To improve the financial sustainability of the Pension System of Ukraine and to find new sources of funding it is necessary to:

- develop measures that would conduce suspension process of «shadow» incomes;

- increase the wages and other income. In modern terms wages of workers does not fully meet labor costs. Workers' earnings should enable them not only to pay taxes and insurance premiums as well as increase consumption, but also make corresponding savings in banks, thus forming the financial resources to invest national economy;

- attract entrepreneurs working under the simplified tax system for pension contributions.

Therefore, the Pension System reform is necessary due to: reforming the PAYG system, creating an accumulation system, developing of voluntary pensions. The solidarity system is financially incapable to provide adequate pensions. The total allocations are not enough for keeping such a level of pensions. That is why it is necessary to attach other NGOs to the system. It is necessary also to ensure financial stability and social justice of solidarity system. This requires establishing of the Compulsory State Pension Fund, the procedure for determining pension and the maximum pension limitation. Also some economic incentives for later retirement are needed. There is a demand for creating new financial instruments that will ensure profitability of pension assets.

References:

1. Batchenko L. and Delini M. (2010), «The development of the reformed pension system in Ukraine», *Aktual'ni problemy ekonomiki*, vol. 6, p.188.

2. Gnibidenko I. (2007), «Pension reform in Ukraine: state, problems and prospects», *Ekonomika Ukraini*, vol. 4, p. 4.

3. Dolgova O. (2009), «The development of private pensions in Ukraine», *Visnyk Kyivs'kogo natsional'nogo torovel'no-ekonomichnogo universytetu (KNTEU)*, vol. 2, pp.33-39.
4. Maktaggart G. (2004), «Social Security and Pension Reform», *Lyudyna i pratsya*, vol. 7, p. 10.
5. Mel'nychuk V. (2010), «Trends pension system in Ukraine», *Finansy Ukrainy*, vol. 4, p. 66.
6. Pension reform - an attempt №3, available at: <http://tyzhden.ua/Economics/136867>
7. The problems of the pension system in Ukraine and ways to improve, available at: http://papers.univ.kiev.ua/1/vijskovo_specialni_nauky/articles/shpylyovyi-s-e-the-problems-of-the-pension-system-in-ukraine-and-the-ways-of-it_18255.pdf
8. Skrypnyk A. and Lihtenshtein (2007), « Financial risks in the context of pension reform », *Finansy Ukrainy*, vol. 2, p.138.
9. Tereshenko G. and Musatova T. (2008), « Problems of development of private pension insurance in Ukraine », *Finansy Ukrainy*, vol. 12, p.76.
10. Tsygulyk I.I. (2008), «The problems of the pension system in Ukraine», *Ekonomika. Financy. Pravo.*, vol. 6, pp.8-13.